

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

НАУКОВО-ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Методичні рекомендації
до практичних занять для здобувачів вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня денної та заочної форм здобуття освіти
за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

Електронний ресурс

Рецензенти:

М. І. Лазарєв – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти Навчально-наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

К. С. Волкова – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 8 від 28 березня 2025 року)*

Н 34 **Науково-дидактичні основи професійної освіти** : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня денної та заочної форм здобуття освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» [Електронний ресурс] / уклад. Л. В. Штефан, В. С. Ковальська, Н. П. Рубан, Л. О. Бачієва. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – (PDF 26 с.)

Методичні вказівки для проведення практичних занять з дисципліни «Науково-дидактичні основи професійної освіти» спрямовані на створення умов з ефективною організації практичних занять з дисципліни у здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Їхнє опрацювання надасть змогу практично опанувати науково-дидактичними основами викладання спеціальних дисциплін у закладах професійної освіти.

Видання рекомендовано здобувачам третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктора філософії) всіх спеціальностей, а також може бути корисним науково-педагогічним працівникам.

УДК 378:001.895 (075.5)

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025

© Штефан Л. В., Ковальська В. С., Рубан Н. П., Бачієва Л. О., уклад., 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
2. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	6
3. ПІДГОТОВКА ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	7
4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	8
Практичне заняття № 1. Аналіз історичної ретроспективи розвитку професійної освіти та її нормативно-правової бази	8
Практичне заняття № 2. Порівняльний аналіз системи професійно-практичної підготовки в різних країнах світу.....	10
Практичне заняття № 3,4. Оптимальний вибір змісту, методів, форм і засобів навчання у закладах професійної освіти.....	12
Практичне заняття № 5,6. Аналіз сучасних дидактичних концепцій в професійній освіті	14
Практичне заняття № 7,8. Методика організації та проведення лекційних занять в закладах професійної освіти	15
Практичне заняття № 9,10. Методика організації та проведення практичних занять в закладах професійної освіти	18
Практичне заняття № 11,12. Визначення лідерських якостей педагога в процесі організації освітнього процесу в закладах професійної освіти	21
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	24

ВСТУП

Сучасна професійна освіта повинна виступати одним із основних показників соціально-економічного та політичного розвитку держави, а також ключовим фактором, що забезпечує її стабільність. Виходячи з цього є зрозумілою увага до підготовки здобувачів вищої освіти ОС «доктор філософії» зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Методичні вказівки для проведення практичних занять структуровано відповідно двох розділів дисципліни:

- розділ 1. Наукові основи дидактики професійної освіти (вивчаються концептуальні основи дидактики як галузі педагогічних знань професійної освіти, дидактична система та її характеристика).

- розділ 2. Теоретичні основи навчання в професійній освіті (вивчаються дидактична характеристика змісту професійної освіти та тенденції її розвитку на засадах компетентнісного підходу; теоретичні основи форм, методів, засобів навчання та діагностики результатів професійної підготовки в закладах професійної освіти; педагогічна діяльність у закладах професійної освіти на засадах лідерства).

Загальний обсяг часу на вивчення дисципліни «Науково-дидактичні основи професійної освіти», яка нормативною, становить:

- денна форма навчання (90 год.), у тому числі аудиторні заняття – 20 години (практичні заняття – 24 год.), самостійна робота – 46 годин;

- заочна форма навчання (90 год.), у тому числі аудиторні заняття – 10 годин (практичні заняття – 2 год.), самостійна робота – 78 годин.

Ефективній реалізації практичних занять сприятимуть представлені рекомендації щодо їх організації, виконання творчих і проблемних завдань, під час роботи з науковою, навчальною, навчально-методичною літературою.

Дисципліна «Науково-дидактичні основи професійної освіти» є обов'язковою дисципліною у циклі підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктора філософії).

Автори методичних вказівок бажають успіхів здобувачам освіти в становленні їх як викладачів нового покоління!

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни є розвиток у здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (доктора філософії) здатності генерувати нові ідеї на основі етичних міркувань (мотивів); визначати й розв'язувати задачі дослідницького характеру у сфері професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, а також – підготовки відповідних педагогічних кадрів для неї, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у цій сфері та дотичних до них міждисциплінарних напрямках; реалізовувати науково-педагогічну діяльність та управління освітнім процесом у сфері професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, а також підготовки відповідних педагогічних кадрів для неї на основі сучасних наукових підходів; започатковувати, планувати, реалізовувати та коригувати процес наукового дослідження з дотриманням належної академічної доброчесності.

Завдання дисципліни:

- формування уявлення про методологічні основи педагогічного процесу в закладах професійної освіти та історичні витоки їх формування;
- розуміння структури професійної освіти України;
- розуміння специфіки організації освітнього процесу в закладах професійної освіти;
- засвоєння основних закономірностей та принципів навчання в освітньому процесі;
- розуміння специфіки змісту, форм, методів та засобів навчання в професійній освіті та вмінь з їх використання;
- формувати здатності з управління освітнім процесом на засадах лідерства в закладах професійної освіти.

Результати навчання:

РН4. Розробляти та реалізовувати в команді наукові та/або інноваційні проекти у сфері професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, а також підготовки відповідних педагогічних кадрів для неї, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику у цій сфері та дотичних до них міждисциплінарних напрямках.

РН6. Інтегрувати передові концептуальні та методологічні підходи з науково-дидактичних, виховних, адаптивних та інших основ професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, а також підготовки відповідних педагогічних кадрів для неї.

РН7. Розробляти інноваційні методи і практики викладання конкретних навчальних дисциплін, посібники, підручники у сфері професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, а також підготовки відповідних педагогічних кадрів для неї. На основі системного наукового світогляду з використанням інноваційних педагогічних технологій.

На практичних заняттях організується детальний розгляд окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формуються необхідні

компетентності шляхом виконання відповідно поставлених завдань. При цьому активно використовуються активні методи навчання.

У структурі практичного заняття домінує самостійна робота здобувачів, яка виступає каналом самоудосконалення майбутнього фахівця у галузі освіти.

У процесі підготовки до практичних занять здобувачі самостійно відпрацьовують навчальну, методичну та наукову літературу, що дозволяє їм навчитись критично оцінювати різні джерела знань, робити обґрунтовані висновки.

2. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Кожне практичне заняття з дисципліни «Науково-дидактичні основи професійної освіти» спрямовано на відпрацювання здобувачем теоретичного матеріалу через реалізацію його в практичній площині. Тематика практичних занять та їх обсяг занять представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Практичні заняття, їхній зміст та обсяг

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФЗО	ЗФЗО
Змістовий модуль № 1. Наукові основи дидактики професійної освіти			
1.	Аналіз історичної ретроспективи розвитку професійної освіти та її нормативно-правової бази	2	
2.	Порівняльний аналіз системи професійно-практичної підготовки в різних країнах світу	2	0,25
Змістовий модуль 2. Теоретичні основи навчання в професійній освіті			
3.	Оптимальний вибір змісту, методів, форм і засобів навчання у закладах професійної освіти	4	0,25
4.	Аналіз сучасних дидактичних концепцій в професійній освіті	4	0,25
5.	Методика організації та проведення лекційних занять в закладах професійної освіти	4	0,25
6.	Методика організації та проведення практичних занять в закладах професійної освіти	4	0,5
7.	Визначення лідерських якостей педагога в процесі організації освітнього процесу в закладах професійної освіти	4	0,25
Усього		24	2

3. ПІДГОТОВКА ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

При підготовці до кожного практичного заняття з дисципліни «Науково-дидактичні основи професійної освіти» здобувач повинен ураховувати його структуру, яка включає такі етапи:

1. Привітання.
2. Підготовка здобувачів до виконання завдань даного заняття.
3. Актуалізація базових знань.
4. Формування виконавчих дій.
5. Підведення підсумків.

Після привітання другий етап заняття передбачає повідомлення теми заняття, постановку мети і її мотивування шляхом підкреслення ролі виконаної роботи та її апробації на занятті.

Третій етап заняття включає вказівки на зв'язки, що встановлює передбачувана робота із лекційним матеріалом, способи його використання задля вирішення завдань практичного заняття.

Четвертий етап заняття передбачає безпосередньо виступи слухачів із доповідями та рефератами, обґрунтування ними отриманих висновків, сумісне обговорення спірних питань.

Виступ може мати позитивну оцінку за умов якісної побудови повідомлення та якісного його подання.

При цьому важливо, щоб були враховані новизна матеріалу, чіткість основних положень, логічність переходів, переконливість доказів, використання прикладів, відсутність зайвих слів. Водночас доповідач повинен продемонструвати особистісну переконаність у висловлюваному, прийнятність темпу мови, звучність голосу, високий ступінь власного інтересу до теми доповіді, переймання зацікавленістю інших здобувачів.

П'ятий етап обов'язково містить загальні висновки за результатами виконаних завдань та оцінку.

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

АНАЛІЗ ІСТОРИЧНОЇ РЕТРОСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ

Мета заняття: на основі вивчення історичного становлення професійної (професійно-технічної) освіти та дидактики, знань та розуміння суті нормативно-правової бази її реалізації у сучасних умовах розвитку суспільства та сформуванню здатність здійснювати аналіз історичних передумов становлення аналізованого виду освіти і нормативно-правового підґрунтя її функціонування.

Питання для підготовки до заняття:

1. З'ясувати історичні етапи розвитку професійної освіти.
2. Визначити особливості розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на сучасному етапі розвитку суспільства.
3. З'ясувати трактування категорії «дидактика» в різні історичні періоди.
4. Дослідити історичні етапи становлення дидактики.
5. Проаналізувати нормативно-правове регулювання розвитку професійної освіти в Україні на сучасному етапі її розвитку.

Завдання, що виконуються на занятті:

Завдання № 1.

Здійснити аналіз етапів розвитку професійної (професійно-технічної) освіти у вигляді таблиці:

Етапи розвитку професійної (професійно-технічної) освіти

Період	Суть періоду	Актуальність ідей на сучасному етапі
Перший період (початок XVIII ст. – до середини XIX ст.).		
Другий період (з середини XIX ст. – до 90-х рр. XIX ст.)		
Третій період (з 90-х рр. XIX ст. до 1917р.).		
Перший період (1917–1940)		
Другий період (1940–1959)		
Третій період (1959–1980)		
Сучасний етап		

Завдання № 2.

Визначити суть історичних періодів становлення дидактики у вигляді таблиці:

Історичні періоди становлення дидактики

Період	Суть періоду
Перший період	
Другий період	
Третій період	

Завдання № 3.

Здійснити аналіз нормативно-правової бази регулювання розвитку професійної освіти в Україні на сучасному етапі. Завдання виконується у команді і оформлюється у вигляді таблиці:

Нормативно-правова база регулювання розвитку професійної освіти в Україні

Назва документу	Вихідні данні (ким і коли прийнятий)	Основні позиції, що регламентують освітній процес у закладах професійної освіти

Завдання 4.

У режимі дискусії обговоріть структуру професійної освіти України.

Підсумки заняття

Підведення підсумків заняття передбачає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих здобувачів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності в обговоренні результатів виконання завдань (кількість здобувачів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість здобувачів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи здобувачів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань здобувачам, які не одержали заліку.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

ПОРІВНЯНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Мета заняття: на основі з'ясування термінологічної основи порівняльно-педагогічних досліджень у професійній освіті, знань особливостей систем професійно-практичної підготовки в різних країнах світу, специфіки втілення дуальної освіти в Україні, сформувані здатності здобувачів освіти здійснювати аналіз досліджуваних систем та робити обґрунтовані висновки щодо їх застосування до умов вітчизняної системи професійної освіти, а також працювати в команді.

Питання для підготовки до заняття:

1. Визначити завдання порівняльно-педагогічних досліджень в професійній освіті.
2. Суть понять система освіти, система професійно-практичної підготовки, дидактична система.
3. Провести порівняний аналіз систем професійно-практичної підготовки фахівців в різних країнах світу.
2. З'ясувати особливості втілення дуальної освіти в Україні.

Завдання для виконання на практичному занятті

Завдання № 1.

З'ясувати термінологічну основу порівняльно-педагогічних досліджень в професійній освіті у вигляді таблиці:

Термінологічна основа порівняльно-педагогічних досліджень

Термін	Суть терміну
Система	
Система освіти	
Система професійно-практичної підготовки	
Дидактична система	

Завдання № 2.

Провести порівняний аналіз систем професійно-практичної підготовки фахівців у різних країнах світу (обираються здобувачами освіти довільно). Завдання виконується в команді та оформляється у вигляді таблиці:

Порівняний аналіз системи професійно-практичної підготовки фахівців в різних країнах світу

Країна	Зміст системи професійно-практичної підготовки фахівців	Переваги	Недоліки

Завдання № 3.

Розв'яжіть кейс «Дуальна освіта». Завдання виконується в команді.

Кейс «Дуальна освіта»

На сучасному етапі розвитку суспільства особливого значення набуває дуальна освіта. У розділі 1.3 «Професійна освіта» Дорожньої карти освітніх реформ (2015–2025), розробленої Стратегічною дорадчою групою при МОН України з урахуванням досвіду ЄС, передбачені першочергові заходи щодо реформування системи професійної освіти і навчання, передусім правового характеру. Насамперед це стосується розробки необхідних нормативно-правових актів та освітніх стандартів дуальної освіти. Так, натепер вже ухвалений Закон України «Про професійну (професійно-технічну освіту) від 10.02.1998 № 103/98-ВР, схвалена Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти від 19 вересня 2018 р. № 660-р. Триває підготовка Регіональних цільових програм розвитку професійної освіти за участю роботодавців, які базуються на реальному попиті у фахівцях (з урахуванням перспектив розвитку національного та регіонального ринків праці).

Питання до кейсу:

1. Які закони слід прийняти (чи скорегувати) в Україні для активізації реалізації дуальної освіти?

2. Чи вважаєте Ви, що досвід інших країн слід взяти до уваги для розвитку дуальної освіти. Якщо так, то який і чому?

Підсумки заняття

Підведення підсумків заняття передбачає:

- оцінку:

- ступеня й рівня підготовки групи й окремих здобувачів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);

- активності в обговоренні результатів виконання завдань (кількість здобувачів, що брали участь у виконанні завдань);

- правильності виконання завдань (загальна кількість здобувачів, що виконали завдання без помилок);

- виставлення заліку за підсумками роботи здобувачів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;

- видачу додаткових індивідуальних завдань здобувачам, які не одержали заліку.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3,4

ОПТИМАЛЬНИЙ ВИБІР ЗМІСТУ, МЕТОДІВ, ФОРМ І ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Мета: на основі знань категорій дидактики професійної освіти, існуючих методів, прийомів і засобів реалізації освітнього процесу та умов їх доцільного вибору у відповідності до цілей навчання у професійній освіті сформулювати здатності визначати дієвий дидактичний інструментарій у закладах професійної освіти та командної роботи.

Питання для підготовки до заняття:

1. Схарактеризувати основні категорії дидактики професійної освіти.
2. З'ясувати тенденції розвитку професійної освіти на засадах компетентнісного підходу
3. Визначити напрями виховання у професійній освіті.
4. Надати характеристику поняттям «метод виховання», «прийом виховання», «засоби виховання».

Завдання для виконання на практичному занятті

Завдання № 1.

З'ясувати зміст категорій дидактики професійної освіти у вигляді таблиці:

Категорії дидактики професійної освіти

Категорія	Зміст категорії	Ключове слово
<i>Основні категорії дидактики професійної освіти</i>		
Професійна компетентність		
Професійна мобільність		
Конкурентоспроможний працівник		
<i>Спеціалізовані категорії дидактики професійної освіти</i>		
Продуктивні сили		
Трудові ресурси		
Працівник		
Робітник		
Службовець		
Кваліфікація працівника		
Професія		
Спеціальність		
Спеціалізація		
Професійна майстерність		

Завдання № 2.

Визначити й обґрунтувати доцільні методи, форми, засоби навчання та контролю в теоретичній та практичній підготовках у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Завдання виконується на основі командної роботи. Для представлення результатів скористайтесь формою таблиці:

Вибір дидактичного інструментарію у ЗП(ПТ)О

Напрямок підготовки	Особливості підготовки	Доцільні методи навчання	Доцільні форми навчання	Доцільні засоби навчання	Доцільні форми контролю
<i>Загальноосвітній цикл</i>					
Гуманітарна					
Природничо-наукова					
<i>Професійний цикл</i>					
Виробниче навчання					
Виробнича практика					

Завдання 3.

Проаналізуйте навчальний план вашої спеціальності. Визначте його структуру (співвідношення гуманітарних, соціально-економічних, професійно-орієнтованих та вибірковок дисциплін). Чи є вона, на вашу думку, оптимальною? Завдання виконується в команді.

Завдання 4.

Критично проаналізуйте структуру і зміст робочої програми однієї із фахових дисциплін (на вибір здобувача освіти). Чи є у Вас пропозиції щодо її удосконалення?

Завдання 5.

Наведіть свої міркування з приводу того, полегшується чи ускладнюється, на Вашу думку, робота викладача в умовах постійного зростання кількості методів, прийомів та засобів навчання? Яким методам, прийомам та засобам навчання Ви особисто віддаєте перевагу?

Завдання 6.

Проведіть дискусію за темою «Тенденції розвитку форм, методів і засобів навчання в закладах професійної освіти на засадах компетентнісного підходу»

Підсумки заняття

Підведення підсумків заняття передбачає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих здобувачів до заняття (шкала

оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);

– активності в обговоренні результатів виконання завдань (кількість здобувачів, що брали участь у виконанні завдань);

– правильності виконання завдань (загальна кількість здобувачів, що виконали завдання без помилок);

• виставлення заліку за підсумками роботи здобувачів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;

• видачу додаткових індивідуальних завдань здобувачам, які не одержали заліку.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5,6

Аналіз сучасних дидактичних концепцій в професійній освіті

Мета заняття: на основі знань щодо діапазону та суті дидактичних концепцій забезпечити розвиток у здобувачів освіти здатності щодо аналізу цих концепцій, їх інтегрування у професійній освіті та на межі предметних галузей, а також ініціювати їх застосування у власній дисертаційній роботі.

Питання для підготовки до заняття:

1. Поняття дидактичної концепції.
2. Види дидактичних концепцій у історичному контексті.
3. Сучасні дидактичні концепції.

Завдання для виконання на практичному занятті

Завдання № 1.

Опитування здобувачів освіти за темою заняття на основі техніки «термінологічне коло».

Завдання № 2.

Узагальнити сутнісні характеристики дидактичних концепцій. Результати роботи оформити у вигляді таблиці:

Дидактичні концепції

№ з/п	Назва концепції	Суть концепції	Ключові характеристики концепції
1	2	3	4
1.	Концепція дидактичного енциклопедизму		
2.	Концепція дидактичного формалізму		
3.	Концепція дидактичного прагматизму (утилітаризму)		
4.	Концепція функціонального матеріалізму		

1	2	3	4
5.	Парадигмальна концепція		
6.	Кібернетична концепція		
7.	Асоціативна теорія навчання		
8.	Теорія поетапного формування розумових дій у процесі навчання		
9.	Управлінська модель навчання		
10.	Культурно-історична концепція (Є. О. Ямбург)		
11.	Системно-синергетична концепція (М. М. Таланчук)		
12.	Концепція ноосферизма (О.І. Субетто)		
13.	Концепція персоніфікованого навчання (В.П. Беспалько)		

Завдання № 3.

Визначити та обґрунтувати наукові концепції згідно теми дисертаційної роботи.

Підсумки заняття

Підведення підсумків заняття передбачає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих здобувачів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності в обговоренні результатів виконання завдань (кількість здобувачів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість здобувачів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи здобувачів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань здобувачам, які не одержали заліку.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7,8**Методика організації та проведення лекційних занять в закладах професійної освіти**

Мета заняття: на основі знань про структуру освітнього процесу; методів, форм й засобів навчання; особливостей їх застосування забезпечити здатності здобувачів вищої освіти ОНС «доктор філософії» розробляти та реалізовувати в команді інноваційні проекти для організації лекційних занять зі сфери професійної освіти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання

про організацію освітнього процесу на основі компетентнісного підходу та інноваційних технологій.

Питання для підготовки до заняття:

1. Наведіть сутність й класифікацію форм організації освітнього процесу.
2. Визначте сутність й види методів навчання.
3. Які види лекцій існують?
4. Схарактеризуйте етапи лекційного заняття.
5. Визначте навчальні цілі лекційного заняття.
6. Які вимоги до вибору інноваційних методів та засобів реалізації етапів лекційного заняття існують?
7. Які інноваційні способи активізації навчальної діяльності можна використовувати на лекційних заняттях?

Завдання для виконання на практичному занятті

Завдання № 1.

Розробити інноваційний дидактичний проєкт лекційного заняття для закладу професійної освіти з дисципліни, яка досліджується у дисертаційній роботі, за представленою схемою:

Інноваційний дидактичний проєкт лекційного заняття

Тема лекції _____

Курс _____ спеціальність _____

Кількість навчальних годин _____

1. Науково-методичне обґрунтування теми: надається науково-методичне обґрунтування актуальності теми, значення її у майбутній професійній діяльності з позиції компетентнісного підходу, наводяться дані, що спрямовані на формування позитивної мотивації щодо теми лекції.

2. Навчальні цілі лекції формулюються з визначенням рівнів абстракції у викладенні лекційного матеріалу (β):

I рівень абстракції – описовий: матеріал викладається на рівні опису зовнішніх ознак, якостей, тих явищ, процесів, об'єктів, що вивчаються;

II рівень абстракції – аналітико-синтетичний: матеріал викладається на рівні аналізу причинно-наслідкових зв'язків, кількісних узагальнених співвідношень у поясненні природи явищ, об'єктів, процесів;

III рівень абстракції – системно-теоретичний: викладення матеріалу здійснюється на основі сучасних теорій, що розкривають системні закономірності;

IV рівень абстракції – концептуально-прогностичний: матеріал викладається проблемно в межах нових концепцій, ідей, на прогностичному рівні, що дозволяє моделювати можливий подальший розвиток цих явищ, об'єктів, процесів.

Формулюючи навчальні цілі необхідно вказувати запланований рівень абстракції (β), наприклад:

визначити ..., охарактеризувати... $\beta - I$,

дати порівняльний аналіз ... $\beta - II$,

розкрити на основі системного підходу закономірності, висвітлити теорію ...
β -III,

розкрити концептуальні положення, визначити перспективи розвитку...**β - IV.**

3. Цілі розвитку особистості майбутнього фахівця – вказується перелік професійно важливих якостей, на розвиток яких спрямоване лекційне заняття.

4. Міждисциплінарна інтеграція.

Дисципліни	Знати	Вміти
1. Попередні (забезпечуючі) дисципліни. 2. Внутрішньопредметна інтеграція (між темами даної дисципліни).		

V. План та організаційна структура лекції

№ з/п	Основні етапи лекції та їх зміст	Цілі в рівнях абстракції	Тип лекції, інноваційні та традиційні методи і засоби активізації діяльності здобувачів освіти, матеріали методичного забезпечення	Час у хв.
1.	Підготовчий етап Визначення актуальності теми, навчальних цілей лекції та мотивація			
2.	Основний етап План викладення лекційного матеріалу.	... I II III IV ...	Вступна лекція, тематична лекція, проблемна лекція, міждисциплінарна лекція, оглядова, узагальнююча лекція, лекція-бесіда, лекція із застосуванням наочності.	
3.	Заключний етап 1.Резюме лекції, загальні висновки. 2.Відповіді на можливі запитання. 3.Завдання для самопідготовки студентів.		Навчальна література, завдання.	

6. Зміст лекційного матеріалу:

- розгорнутий конспект змісту теми;
- структурно-логічна схема змісту теми.

7. Матеріали активізації здобувачів освіти під час викладення лекції:

творчі питання та задачі, проблемні ситуації, матеріали лекційного контролю, ілюстративні матеріали метод брейнстормінгу.

8. Матеріали для самопідготовки здобувачів освіти:

- по темі, що викладена в лекції (література, питання, завдання);
- по темі наступної лекції (література, перелік основних питань).

Завдання 2 .

Представлення результатів розробленого інноваційного дидактичного проекту лекційного заняття з певної дисципліни з обґрунтуванням вибору способів реалізації кожного його етапу.

Завдання 3.

Реалізація фрагменту розробленого інноваційного дидактичного проекту лекційного заняття здобувачем освіти. Командна робота щодо аналізу якості розробленого проекту іншими здобувачами освіти навчальної групи.

Підсумки заняття

Підведення підсумків заняття передбачає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих здобувачів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності в обговоренні результатів виконання завдань (кількість здобувачів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість здобувачів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи здобувачів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань здобувачам, які не одержали заліку.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9,10

Методика організації та проведення практичних занять в закладах професійної освіти

Мета заняття: на основі знань про структуру освітнього процесу; методів, форм й засобів навчання; особливостей їх застосування забезпечити здатності здобувачів вищої освіти ОНС «доктор філософії» розробляти та реалізовувати в команді інноваційні проекти для організації практичних занять зі сфери професійної освіти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання про організацію освітнього процесу на основі компетентнісного підходу та інноваційних технологій.

Питання для підготовки до заняття:

1. Схарактеризуйте вимоги щодо формування компетентностей здобувачів освіти.
2. Визначте сутність й особливості реалізації практичного заняття.
3. Які структурні елементи практичного заняття виокремлюють?
4. Схарактеризуйте інноваційні методи та засоби формування компетентного фахівця.
5. Які особливості визначення цілей практичного заняття існують?
6. Визначте сутність й методи контролю сформованих знань, умінь й навичок.
7. Які інноваційні способи активізації можна використовувати при проведенні практичного заняття?

Завдання для виконання на практичному занятті

Завдання № 1.

Розробити інноваційний дидактичний проєкт практичного заняття для закладу професійної освіти з дисципліни, яка досліджується у дисертаційній роботі, за представленою схемою:

Інноваційний дидактичний проєкт практичного заняття

Тема _____

Курс _____, спеціальність _____

Кількість навчальних годин _____

I. Актуальність теми: розкривається значимість теми у майбутній професійній діяльності з позиції компетентнісного підходу, наводяться дані, спрямовані на формування позитивної мотивації, пізнавального інтересу до теми, що вивчається.

II. Навчальні цілі заняття формулюються з визначенням рівня засвоєння (а):

a – I - характеризується здатністю тих, хто навчається, розпізнавати, пригадувати раніше засвоєний матеріал;

a – II - здатність тих, хто навчається, самостійно відтворювати інформацію і застосовувати її в різноманітних типових випадках, що не вимагають створення нової інформації;

a – III - здатність тих, хто навчається, відтворювати і перетворювати засвоєну інформацію для обговорення відомих об'єктів навчання;

a – IV - здатність тих, хто навчається, самостійно використовувати засвоєну інформацію для отримання об'єктивно нової інформації.

Формулюючи навчальні цілі необхідно вказувати запланований рівень засвоєння (а), наприклад:

- ознайомитись, мати уявлення про ... (*a* - I),
- характеризувати, визначати сутність ... (*a* - II),
- оволодіти навичками, вміннями або вміти ... (*a* - III),
- розвивати творчі здібності ... (*a* - IV).

III. Цілі розвитку особистості: вказується перелік професійно важливих якостей, на розвиток яких спрямоване практичне заняття.

IV. Міждисциплінарна інтеграція.

Дисципліни	Знати	Вміти
1. Попередні (забезпечуючі) дисципліни. 2. Внутрішньопредметна інтеграція (між темами даної дисципліни).		

V. Зміст теми заняття може бути представленим:

- розгорнутим текстом змісту теми;
- структурно-логічною схемою змісту теми;
- тезисним викладенням змісту.

VI. План та організаційна структура заняття

№ з/п	Основні етапи заняття, їх функції та зміст	Навчальні цілі в рівнях засвоєння	Методи контролю і навчання	Матеріали методичного забезпечення	Час у хв.
1 2 3	Підготовчий етап Організація заняття. Постановка навчальних цілей та мотивація. Контроль вихідного рівня знань, навичок, умінь.	II-III	Вказується метод контролю (додаток)	Таблиці, структурно-логічні схеми, обладнання, аудіо-, відеороліки.	
4	Основний етап Формування професійних вмінь та навичок (надається перелік основних практичних завдань)	III	Вказуються методи формування навичок, вмінь (додаток)	Алгоритми для формування практичних навичок, професійних вмінь, технологічні карти, обладнання, ситуаційні задачі.	
5 6 7	Заключний етап Контроль і корекція рівня професійних вмінь та навичок. Підведення підсумків заняття. Домашнє завдання (основна і додаткова література по темі).	III	Методи контролю сформованості вмінь та навичок		

VII. Матеріали методичного забезпечення заняття

VII.1. Матеріали контролю для підготовчого етапу заняття: питання, задачі, тестові завдання.

VII.2. Матеріали методичного забезпечення основного етапу заняття: інноваційні методи та засоби (творчі навчальні задачі, вправи, технологічні карти, кейси тощо).

VII.3. Матеріали контролю для заключного етапу: задачі, завдання, тести.

VIII. Література

а) навчальна (основна і додаткова);

б) наукова;

в) методична.

Завдання 2.

Представити результати розроблення інноваційного дидактичного проекту практичного заняття для закладу професійної освіти з певної дисципліни з обґрунтуванням вибору способів реалізації кожного його етапу.

Завдання 3.

Реалізувати фрагмент розробленого інноваційного дидактичного проєкту здобувачем освіти. Командна робота щодо аналізу якості розробленого проєкту іншими здобувачами освіти навчальної групи.

Підсумки заняття

Підведення підсумків заняття передбачає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих здобувачів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності в обговоренні результатів виконання завдань (кількість здобувачів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість здобувачів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи здобувачів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань здобувачам, які не одержали заліку.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11,12

Визначення лідерських якостей педагога в процесі організації освітнього процесу в закладах професійної освіти

Мета заняття: на основі знань щодо теорій лідерства забезпечити здатності здобувачів освіти до аналізу та розроблення шляхів удосконалення особистісних якостей у контексті виконання лідерських функцій у педагогічній діяльності та командної роботи.

Завдання для виконання на практичному занятті

Завдання № 1.

Розв'яжіть кейс. Завдання виконується в команді.

Кейс «Модель ідеального викладача-лідера»

Сучасні дослідження показали, що зі стилем лідера тісно пов'язані його особистісні якості. Директивний стиль лідерства співвідноситься з такими рисами «сильного» лідера, як домінантність, самостійність, низька тривожність. Однак, він часто виявляється пов'язаним з властивостями, що визначають як прояв «слабкого» характеру. Особливо це стосується таких рис лідера, як м'якість і залежність від групи. Крім цього, з директивним стилем тісно корелює така характеристика особистості, як «фрустрованість». Це пояснюється виникненням у лідерів почуття незадоволеності собою, прагненням компенсувати свої недоліки. У значного числа лідерів компенсація відбувається у формі авторитарного керівництва групою.

Окремі особистісні властивості лідерів на поведінковому рівні нерідко переходять у свою протилежність. Піддатливий груповому тиску, залежний від

групи, лідер часто намагається самоствердитися за рахунок жорстких методів лідерства, надмірного контролю за діяльністю членів мікрогрупи.

У поведінці одного і того ж лідера можуть поєднуватися елементи різних стилів, підтверджуючи той факт, що лідерство як соціально-психологічний феномен виникає в результаті взаємодії і конкретних суспільно обумовлених обставин предметної діяльності, суб'єктом якої він є.

Лідер іноді може пристосувати свій стиль спілкування відповідно до вимог конкретної ситуації, і характером, що затвердилися в даній групі міжособистісних відносин, в яких можуть переважати або авторитарний, або демократичний стилі міжособистісного спілкування. У цьому сенсі група вибирає, сприймає і культивує певний тип лідера.

Беручи цю інформацію за основу, молодий науковець вирішив створити модель ідеального викладача-лідера. Однак на шляху виконання цього завдання у нього виникла низка проблем щодо її застосування до умов освітнього процесу.

Питання до кейсу:

1. Якщо б ви виконували б це завдання, на які теорії щодо лідерства ви б опирались і чому?

2. Запропонуйте ваш варіант моделі ідеального викладача-лідера в галузі професійної освіти.

Завдання 2.

Як відомо, якості – це система індивідуально-психологічних характеристик людини, які є вимогами для вдалого виконання певного виду діяльності взагалі та педагогічної зокрема. Зважте, якими якостями лідера Ви володієте на сьогодні, а які якості Вам би хотілося виховати в собі з часом? Розробіть програму самовдосконалення Ваших лідерських якостей. Для цього складіть таблицю та внесіть: у першу колонку наявні якості, у другу – ті, які б хотіли мати, у третю – способи досягнення мети щодо формування бажаних якостей лідера.

Завдання 3.

Дуглас Мак-Грегор розробив концепцію, яка пояснює різні стилі лідерства. Вона заснована на ряді спільних установок стосовно особистості. Проаналізуйте їх та вкажіть, яка з теорій ближча Вам як педагогу-лідеру і чому? Відповідь оформіть у вигляді таблиці:

Концепція лідерства Д. Мак-Грегора

Теорія X	Теорія Y
Заснована на передбаченні про те, що люди в основному ліниві, не мотивовані на роботу й мають природну схильність уникати відповідальності.	Заснована на передбаченні того, що людям притаманне бажання працювати й, в основному, вони прагнуть робити те, що їм цікаво. Такі люди розширюють завжди коло своєї відповідальності.
Ваша позиція	Ваша позиція
Теорія X	Теорія Y

Підсумки заняття

Підведення підсумків заняття передбачає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих здобувачів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності в обговоренні результатів виконання завдань (кількість здобувачів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість здобувачів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи здобувачів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань здобувачам, які не одержали заліку.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дидактичні основи професійної освіти : підручн. для студ. вищ. навч. закл. та пед. працівн. сист. проф.-техн. освіти / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, Н. В. Божко, В. В.Белікова, В. Б. Бакатанова ; Укр. інж.-пед. акад. ; за ред. О. Е. Коваленко. – Харків : Друкарня Мадрид, 2017. – 239 с.
2. Жигірь В. І. Професійна педагогіка: навч. посіб. для вищ. навч. закл. / В. І. Жигірь, О. Чернега ; за ред. М. В. Вачевського. – Київ : Кондор, 2012. – 338 с.
3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання: дидактичне проектування: підруч. для студ. інж.-пед. спец. / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, Н. В. Корольова. – Харків : УПА, 2019. – 204 с.
4. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання: основні технології навчання: підруч. для студ. інж.-пед. спец. / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, Н. В. Корольова. – Харків : УПА, 2019. – 174 с.
5. Кривильова О.А. Педагогічна діяльність викладачів професійно-технічних навчальних закладів : навч. посіб. / О. А. Кривильова. – Бердянськ : БДПУ, 2016. – 228 с.
6. Кривильова О.А. Педагогічна діяльність викладачів професійно-технічних навчальних закладів : навч. посіб. / О. А. Кривильова. – Бердянськ : БДПУ, 2016. – 228 с.
7. Мельничук С. Г. Педагогіка (Дидактика) : навч. посіб. / С. Г. Мельничук – Кіровоград : РІК-Медіа, 2016. – 176 с.
8. Ничкало Н. Професійна педагогіка і психопедагогіка праці у діалектичному взаємозв'язку / Н. Ничкало // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 2. – С. 42–53.
9. Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика: монографія / Алексеєва С.В., Базиль Л.О., Гриценко І.А. Єршова Л.М., Закатнов Д.О., Орлов В.Ф., Сохацька Г.В. – Житомир : «Полісся», 2020. – 237 с.
10. Професійна педагогіка : підручник / О. В. Грабовський, Л. В. Коломієць, О. С. Савельєва, А. В. Семенова, В. Ф. Яні; за заг. ред. А. В. Семенової. – Одеса : Бондаренко М. О., 2020. – 575 с.
11. Радкевич В. Концептуальні основи практико-орієнтованої підготовки викладачів професійної освіти і навчання / В. Радкевич, Г. Романова, О. Бородієнко // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць: Вип. 16 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України; [ред. кол.: В.О. Радкевич (голова) та ін.]. – ЖKKГВ «Полісся» ЖОР., Житомир 2018. – С. 5 – 13.
12. Тезаурус професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу / Пуховська Л. П., Леу С. О., Радкевич О. П., Шимановський М.М., за наук. ред. Пуховської Л.П., Бородієнко О.В. – Київ : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2016.– 58 с.
13. Теорія і практика проектного навчання у професійно-технічних навчальних закладах: монографія: / В. М. Аніщенко, М. В. Артюшина, Т. М. Герлянд, Н. В. Кулалаєва, Г.М. Романова, М.М. Шимановський та ін.; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої, Житомир : Полісся, 2019. – 208 с.

14. Voronina-Pryhodii D.A. Nomination as a Cognitive Process in the Sphere of Professional Activity / D.A. Voronina-Pryhodii // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2019 – Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. – Вип. 19. – С. 118–132.
15. Krasylnykova H. The quality monitoring systems of professional training in Ukrainian Universities / H. Krasylnykova // Intellectual Archive. – Canada. – 2015. – Vol. 3 – № 2. – P. 91–96.
16. Orlov V. Freedom of pedagogical activity: Contradictions and their solutions / V. Orlov // Opcion: Revista de Ciencias Humanas y Sociales – Vol. 35. – Edición Especial. – 2019. – №. 19. – С. 307–331. Режим доступу: <http://produccioncientificaluz.org/index.php/opcion/article/view/24043>
17. Barkley E. Interactive Lecturing: A Handbook for College Faculty / E. Barkley, M. Clairier. – USA: Jossey-Bass, 2018. – 416 p.
18. Brennan J. Engaging Learners through Zoom: Strategies for Virtual Teaching Across Disciplines / J. Brennan. – USA : Jossey-Bass, 2020. – 144 p.
19. Harris A., Chapman C.. Democratic leadership for school improvement in challenging contexts. Paper presented to the International Congress on School Effectiveness and Improvement. Copenhagen, 1-5 July, 2004. – 14 p.
20. James M. Lang. Small Teaching: Everyday Lessons from the Science of Learning / M. James. – USA : Jossey-Bass, 2016. – 272 p.
21. Miller M. Minds Online: Teaching Effectively with Technology : paperback / M. Miller. – Harvard University Press, 2016. – 296 p.
22. Radkevych V. Vacational education and training and vocational teacher education system in Ukraine: A path and social cohesion. / V. Radkevych, G. Romanova, M. Artiushyna, O. Borodienko // Improving Teacher Education for Applied Learning in the Field of VET. Waxmann, 2018. – P. 134–160.

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Штефан Людмила Володимирівна
Ковальська Вікторія Сергіївна
Рубан Наталія Павлівна
Бачієва Лариса Олександрівна

НАУКОВО-ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Методичні рекомендації
до практичних занять для здобувачів вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня денної та заочної форм здобуття освіти
за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 28.03.2025. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 1,2. Обсяг 1,239 Кб. Зам. № 128/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна